

Morsan, farsan, alla andra och jag

– Om min släkt Jönsson och Blomqvist –

Kai Blomqvist

Privattryck

*Så till min farsa, **Hjalmar Blomqvist (1907–1988)** som nog är den anförvant som mest präglat mitt liv, åtminstone tills jag blev vuxen. Han har ju redan tagit sig in på scenen i avsnittet om morsan men nu ska han få spela huvudrollen.*

Farsan är sju år och på väg hem från skolan. Ett par käringar står och pratar i kvarteret. När de får syn på honom säger den ena: Dom har hittat din far drunknad i hamnen. Skynda dig hem! (*Att det var i hamnen stämmer inte men det var så farsan först berättade historien för mig.*)

Från det ögonblicket börjar Hjalmar stamma. Det håller i sig till fjortonårsåldern. Ibland får han inte fram ett ljud. Hans lärare låter honom t.o.m. sitta kvar ett år för att han inte svarar på frågor.

Jag råkade få samma lärare som min farsa. Ivan Eklund hette han. En fin människa som på alla sätt månade om sina elever. Jag

kommer ihåg hur han lyckades bota en av mina klasskamraters betydande stamning genom att ge honom all den tid han behövde för att svara på frågor. Suveränt, tyckte vi som var med om hela den processen. Synd bara att Eklund inte hade den förmågan i början av sin karriär.

Som vuxen träffade min farsa Eklund på gatan och de började samspråka. Hans gamla lärare var då pensionerad. Varje gång de sedan träffades brukade de tala med varandra. Eklund som ofta sågs i staden hade för vana att ta långa cykelturer, ibland med sin vuxna handikappade dotter i en sadel framtill på ramen. Vid ett tillfälle då farsan mötte honom berättade han om stamningen och Eklund blev bestört: Tänk vad lite man visste på den tiden när man var nybakad lärare! sa han.

Hjalmar blev tidigt utackorderad till en bonde »för att äta upp sig». Flera av de nio syskonen som var hemma då den nyblivna änkkan hade svårt med försörjningen, fick också bo hos olika familjer under viss tid. Den bonde som Hjalmar hamnade hos var en snål och elak fan. Han var likadan mot sin egen familj. Om jag blir sjuk och håller på att dö, ska jag köpa porslin för alla pengarna, sa han till hustrun och sina barn. Porslinet ska stå vid min säng och strax innan jag drar min sista suck ska jag ta min käpp och slå sönder alltihop. Ni ska inte få ett enda djävla dugg efter mig.

Snål var han också med maten. Hjalmar var alltid hungrig och liksom bondens egna barn brukade han smyga sig ut i kostallet efter mjölkningen och skumma av grädde som han drack i locket på de stora mjölkkanorna. Hur i helvete kan du bli så tjock? sa bonden men fick aldrig reda på hur det förhöll sig.

Jag kommer ihåg hur vi var på väg med bil uppåt landet och stannade till i Hörby-trakten och blev bjudna på kaffe hos bonden som nu var pensionerad och bodde där med sin fru. Kunde det verkligen vara denne gästfrie och leende gamle man som betett sig så illa mot min farsa och sin egen familj? Och vad gjorde vi här? Först långt senare förstod jag att det var för att åter få träffa frun i huset som farsan gjorde det här stoppet på vägen. Hon hade be-

tytt mycket för honom när han var liten. Och någon senkommen uppgörelse med mannen var det inte fråga om utan vårt besök förflöt på ett angenämt vis. Ett slags försoning kanske, också från bondens sida, vad vet jag?

Så snart bonden behövde barnen i arbetet på gården fick de stanna hemma från skolan. Därför blev det aldrig något ordentligt med Hjalmars skolgång. Det var med svårighet han fick ihop ett brev, därför blev det glest med brevväxlingen mellan honom och exempelvis släktingarna i Amerika. Också de syskonen hade ju samma ynkliga skolgång bakom sig.

En påskafton sitter Hjalmar i bondgårdens farstu och längtar efter sin mamma som är i staden. Han tittar på ringklockan på väggen som signalerar telefonsamtal. Om jag riktigt önskar att mor ringer, så sker det, tänker han. Plötsligt ringer det. Det är hans mor som ber bondfamiljen sätta Hjalmar på tåget. Hon tycker att han ska få tillbringa påsken hemma.

Mamman berättade senare att hon fått en ingivelse att ringa. Den kom som en blix och gällde just Hjalmar. Varför visste hon inte. Hon hade ju några av barnen utackorderade på andra håll men hon kände på sig att just Hjalmar behövde henne mest.

Hjalmar var inte särskilt religiöst lagd. Visserligen var han under många år med i Frälsningsarmén men det var nog mest för att han fick spela kornett i orkestern. Men händelsen med telefonsamtalet återkom han ofta till som något utöver det vanliga. När han läste sin favorit Jan Fridegårds senare böcker om liknande erfarenheter kände han igen sig och höll sig öppen för andra aspekter på tillvaron än det vardagliga.

När jag lyssnar på mormor och läser vad hon skrivit ned om sitt liv, får den gedigna, praktiska, ordentliga arbetarfamiljen och småföretagaren kontur. Hon talar om grundläggande ting, om mat, kläder, priser, löner. Allt preciseras noga. T.ex. när hon föds: fem i tolv var klockan. Priserna är exakta, också efter lång tid. Och det hela noterat i telegramstil, ofta med förkortningar. Fakta, allt annat är slöseri med tid. Men när hon talade kunde språket få blomstra!

Man anar värderingar som hon och morfar senare skulle få förverkliga i sina egna fortsatta liv. Kvalitet skulle det vara, det är uppenbart varifrån den inställningen kommer: smeden Anders som gjorde allting ordentligt, den idealiske arbetaren vid rörmokerifirman, han som alltid ställde upp och inte propsade på ersättning för extrainsatser, han som klädde upp sig och tillsammans med hela familjen infann sig hos borgmästaren, ditkallade för att här

fanns en familj som befunnits värdig privilegiet att bo i det eftertraktade Fridhem. Anders som varje lördag kom direkt hem med lönekuvertet och lämnade det till sin Elna, familjens finansminister. Modern som visste sin plats, trogen sitt lantliga ursprung, som inte ville visa sig förmer, som stod i köket när mannen satt som gäst hos arbetsgivaren, hon som höll fint i varje vrå, såg till att det blev pli på barnen, att de var hela och rena och välklädda. Den redlige, duktige, arbetsamme och välanpassade arbetaren och hans familj i det förra sekelskiftets Sverige – se där min mormors ursprung. Kan man tänka sig en bättre illustration av det som senare kom att kallas den skötsamme arbetaren med sin familj?

Var Anders skötsamhet och till synes konfliktlösa inordning i tidens arbetsliv förenat med bristande politiskt engagemang? Knapast, tror jag. Min mormor berättar om hur hennes mor och far umgicks med Thorssons. Fredrik Wilhelm var ju den store arbetarledaren och socialdemokraten i Ystad. Och för min kusin Lars har hon berättat om julfirandet i hemmet i Fridhem där hon bodde med föräldrarna och sina tre bröder. Det hon säger visar minst av allt på något värdemässigt ointresse från Anders sida. Vid jultiden kom pigorna från borgarhemmen i staden med korgar innehållande diverse förnödenheter inför julfirandet. Då gav Anders sina barn i uppgift att lämna tillbaka gåvorna med beskedet att vi klarar oss utan detta, sa Hilda. Det var alltid genant att komma tillbaka med julklapparna tyckte hon. Vi behövde dem men far gav sig aldrig. Vi skulle gå tillbaka med dem, med hälsningen: vi behöver inte allmosor! Gammelmorfar som stolt och radikal? Kanske.

Jämför man Blomqvist- och Jönsson-grenarna med vad jag vet om en del av de släkter jag lärt känna via ingifte, framstår vissa drag lite klarare. Sammanhållning, omsorg om varandra, öppenhet, tolerans, generositet, och inte minst gästfrihet kring bordets håvor, är några ord som anmäler sig. Under åren av arbetslöshet i början på 30-talet flockades exempelvis farsans och morsans vänner i Sundbyberg kring lådan med kött och charkuterivaror som regelbundet brukade anlända från mina morföräldrar i Ystad. Man var välkommen, visste man. Ni har åtminstone inte spillt på er, brukade min mormor Hilda skämtsamt säga till besökare som hade bråttom att gå igen, utan att ha fått något i sig.

Praktiskt taget alla gifte sig. Blev någon s.k. främmande accepterad av en släkting, välkomnades vederbörande, blev en viktig person som uppmärksammades och som man pratade med och om. Ändå skulle man hålla ett visst avstånd till främmande. Att det fanns andra vanor och värderingar förstod man då man konfronterades med andra familjer, t.ex. då morbror Göstas anförvanter girigt bevakade sina arvsrättigheter eller när man fick uppleva att människor man delade sommarhus med åt frukost individuellt och inte bänkade sig tillsammans kring ett bord, eller då man, som jag själv, fick uppleva familjen Andersens lätthet att skapa kontakt med främmande människor, etc. Delvis olika världar

I min skildring möter man släktgrenar som har olika sätt att hantera de känslor som relationer mellan människor ger upphov till. På morsans sida sopade man gärna motsättningar under mattan. Inom farsans släkt bejakades inte sällan temperamentsfulla utspel. Uppkomna känslostormar förträngdes inte gärna. Men på båda håll var saklighet, fakta, verklighet, som sagt viktiga ingredienser i livet, snarare än utveckling av ett mera inåtvänt och kulturellt mångfacetterat känsloliv. Ändå läste man böcker, lånade på biblioteket. Och veckotidningar: släkten i Ystad prenumererade på olika tidningar och lät dem cirkulera mellan familjerna. Teatern blev betydelsefull för morsans släkt, genom att så många arbetade där på sin fritid. Radioteatern var också viktig. Och naturligtvis biografen.

Farsans sida tycks vara något mer politiskt inriktad, särskilt Georg. I varje fall beklagade farsan ibland att han, om man undantar Knut, hade så få på den Jönssonska sidan att resonera politik med. Det är ont om personer med politiska eller fackliga förtroendeuppdrag. Man får faktiskt gå till min egen generation för att hitta den person som haft vad jag tror är det högsta politiska förtroendeuppdraget i släkten, nämligen min fru Karen, som satt i Stockholms landsting i tolv år. Men ändå: min morfar Karl var en tid sekreterare i skräddarnas fackförening, mormors bröder Gunnar och Martin tycks ha haft vissa kommunala uppdrag (liksom min syster Barbro långt senare). Däremot hade flera i släkten ansvarsfulla poster i Frivilliga brandkåren och i Godtemplarna i Ystad. Anknytningen till idrottsrörelsen stod mina morbröder Nisse och Knut för. Tilläggas kan, att Nisse även var med i en frimurarloge, Sirius.

Huset vid Kikaregränd var en gammal korsvirkesgård med alla tänkbara ingredienser: gammalt brygghus, åkare med hästar, spännande vindar, prång, cykelstall, utedass, vedbodar, små trädgårdar, människor med öden som kunde ge upphov till romaner, t.o.m. ett par horor med viss mottagning av kunder, baksidan av en mjölkaffär, och mycket annat. Jag försökte en gång fånga en del av allt detta i några rader:

Min barndomsgård med bageriet nästgårds, bröd och kullerstenar, glatta skimrande i regn. Hästar klappar utanför på gatan, slinter. Kamomilldoft mellan stenarna, i luften humle, jästdoft ifrån bryggeriet på andra sidan gatan. Runt hörnet finns ett rökeri med lukt av tjära, saltpeter. Bruna svålar på fläksidor skymtar i fönstret. Porten gnisslar, står och slår. Någon går med träskor över gården, öppnar klinkan i ett skjul, hämtar koks och späntar stickor på en huggkubbe bredvid dassen. Någon torkar sig och hostar bakom sneda spjälor. Skitlukt blandar sig med dofterna av rökt korv, kamomill och nybryggt öl. Bakdörren till mjölkaffären öppnas av fru Berg, två plåtkärl ställs på trappan, skramlar. Ånga väller ut från stortvätten i brygghuset. Mannen som nyss kommit ut ifrån en farstu, stannar, ser på himlen, går till cykelstallet. Klockan sitter löst och pinglar när han leder cykeln över gården. Trumpetspel hörs från andra våningen, »Lili Marlene». Två flickor hoppar rep vid staketet mot den lilla trädgården under brandgaveln mot granngården. När jag lyssnar, hör jag havet och de andra ljuden ifrån hamnen och världen utanför.

Ljuden, javisst, men också tystnaden. Just den drabbade mig efter många år som en uppenbarelse när jag såg Bo Widerbergs film *Kvarteret Korpen*. Stadens ljud på gårdar och gator som jag upplevt dem i Sundbyberg och Ystad var plötsligt närvarande igen. Tystnad med få distinkta ljud från stålskodda vagnshjul, hästskor mot gatstenar, ringklockor på cyklar och några röster långt borta. Och inget trafikbrus som sveper in alla andra ljud och gör dem otydliga i ett ständigt pågående bakgrundsbuller. Mycket är beundransvärt i denna klassiska film men jag blev mest tagen av den geniala ljudsättningen första gången jag såg den. När jag efteråt kom ut på gatan blev jag nästan chockad av insikten om vad som gått förlorat: min barndoms tystnad och alla dess ljud.

Och givetvis detta blickfång som jag tidigare nämnt: att bara kunna komma ut på morgonen och på andra sidan dörren omedelbart få se Östersjön med sin horisontlinje där borta, i andra änden av Kikaregränd!

Och alla dessa människor som befolkade gården! Jag har nämnt hororna som bodde ovanpå vår lägenhet. Utåt Skeppargatan bodde en åkare som en dag spelade bort sina hästar i pokergänget som höll till mellan bunkrarna nere vid Kallbadhusen. I samma familj fanns en ung man som man en kall vinterdag kom hembärande med. Han hade lagt sig på stranden och var starkt nedkyld. Efteråt bröt hans sjukdom ut: han blev katatonisk, ordlös, så småningom överviktig och brukade traska två meter bakom mamman när hon gick ut för att handla. I den modernaste delen av huset mot Stora Västergatan bodde innehavaren av vår närmaste livsmedelsbutik – en lite finare familj än övriga på gården men som så många andra småhandlare gick i konkurs. En gammal bondmora med en enorm rödblå potatisnäsa hade en liten lägenhet nära rökeriet vid porten till gården. Hon tog tillvara alla tillfällen till pratstunder och det var en fröjd att höra hennes lantliga dialekt som hon bevarat. Intill den väldiga tegelväggen som avgränsade vår gård från granngården bodde de pimpinetta gamla systrarna med sin lilla välskötta blomsterträdgård som erbjöd gårdens angenämaste färgupplevelse. Mitt emot

oss bodde den gamle bistre änkemannen som fortfarande bar på ryktet om att ha varit svår på damer. Man hälsade på varandra, sa något kortfattat men inlät sig sällan i mera långvariga samtal. Umgicks man med någon så var det på sin höjd med närmaste granne.

Det var en gård med stora och pyttesmå lägenheter i hus som byggts till, byggts om, renoverats och moderniserats otaliga gånger. De flesta hade dass på gården men några hade WC inne. Överst fanns vindar med spännande prång. Under rappningen fanns korsvirket. Den stora gården var täckt av kullerstenar och hade ett stort cykelstall i mitten. Jag tror att delar av husen kan ha varit ett par hundra år gamla men det mesta hade bara nödtorftigt reparats när vi bodde där. Det var därför inte konstigt att allt revs och jämnades med marken år 1960 och fick lämna plats för moderna hyreslägenheter som passade in i den medeltida stadskärnan. Gården hade väl inget antikvärde, däremot hade den kunnat bevaras som kulturhistoriskt värdefull sinnebild av hur många människor i en liten stad under sekler bodde tätt intill varandra.

Ägarinnan som bodde på annat håll, gick själv omkring och hämtade månadshyran och lyssnade på klagomål och krav på förbättringar och avhjälpande av fel som hon efter visst tjtande lät sin helt oduglige portvakt åtgärda så gott det gick och till minimala kostnader. »Puggemagare» kallade morsan denne fuskare till hantverkare som installerat badrum i vår lägenhet som visade sig kräva en förmögenhet i koksåtgång för att få till stånd ett kar med varmvatten. Morsan blev trött på att elda en hel dag för att vi skulle kunna bada och därför använde vi i stället badkaret som garderob och gick en gång i veckan till varmbadhuset nere vid hamnen.

Jag är stolt över att jag åtminstone behärskar en liten del av ett praktiskt hantverk, även om det numera har spelat ut sin roll. Korvproduktion och rökerihantering sker ju inte alls på det sätt som jag fick lära mig. I mitt yrkesliv har jag helt och hållet sysslat med skrivbordsarbete – något jag ibland upplevt som en brist. I samtal med min vän Janne har jag ofta beklagat detta faktum. Han är en gammal kollega med ungefär samma bakgrund som jag. Vad som skiljer oss åt är att han hade en rad jobb som utvecklar händigheten innan han fastnade i en yrkesroll där vi i stort sett enbart ägnat oss åt att läsa, skriva och prata. Janne kan själv fixa det mesta som t.ex. hör ihop med att ha ett hus – snickeri, rörmokeri, enklare eljobb och liknande. Att jag inte alltid varit tappad bakom en vagn när det gäller praktiska ting tyckte jag han borde få veta när jag skrivit ner detta speciella minne från barn- och ungdomsåren. Vi brukar utväxla sådana texter som ett led i vår nuvarande hobby. Vi är nämligen med i en studiecirkel i släktforskning och håller på att skriva krönikor om våra tidiga anförvanter. Därför skickade jag min lilla berättelse om korvtillverkning till honom.

»Vilket märkligt sammanträffande», sa Janne, när vi häromdagen talades vid per telefon. »Jag höll just på att läsa Karl Ove Knausgårds nya essäsamling när jag fick ditt mejl om korvproduktion. I en av essäerna tar han upp ett högst ovanligt ämne i den genren, ja över huvud taget i det som skrivs, nämligen att skita. När jag läste din ingående skildring av hur utstötningen av korvmassan in i tarmen via den handdrivna maskinen, kunde jag inte hålla mig för skratt. Vad du skriver är nära nog identiskt med hans detaljerade utläggning om sitt eget skitande. Korv som korv!

»Jamen, det är väl en jävla skillnad», sa jag. »I det ena fallet för man in kött i tarmen; i det andra kommer det korv ut ur den. Mat å ena sidan, slaggrester å den andra. Helt olika saker.»

»Jo, men ändå är era skildringar lika, åtminstone i vissa stycken, t.ex. när det gäller bildspråk och ordval. Förresten, varför behövde din pappa ligga på sjukhus och bli opererad?»

»Vad i herrans namn har det med saken att göra?» sa jag.

»Jag är bara nyfiken», sa Janne.

»Hemorroider», sa jag. »Lägg av! Är det här åter en av dina freudianska larvigheter?»

»Ok, glöm det», sa Janne. »Jag kan inte låta bli att fundera över hur själva språket formas av gamla minnen som dyker upp och som man vill klä i ord. Jag tyckte mig finna något djupare i din text, som motiverade min fråga. Din komplicerade relation till din pappa känner jag ju till.

Nåväl, jag kan i alla fall varmt rekommendera Knausgårds essä. Särskilt hans reflektioner kring skillnaden mellan skitandet och allt annat som vi ägnar oss. Bajs och död är två saker som rör alla människor. Ifråga om dem är vi lika. Därför för vi dem utom synhåll. Vi pratar inte gärna om att vi skiter eller om att vi ska dö. Inte heller skriver vi om det. Det går inte att förvandla bajsandet till något stiligt, fränkopplat kroppens behov, som man kan göra med ätandet. Eller för den delen med annat som har med överlevnad och hushållning att göra. Som förmågan att tillverka rökt korv. Ett tjuvigt inslag i din person. Något som gör skillnad. T.ex. visavi

mig. Jag tror att det finns en undertext i ditt mejl: Du, Janne, har väl aldrig gjort korv, som jag, är ditt budskap till mig.»

»Kanske finns det med sådant i vad jag skrev till dig, men i så fall tämligen omedvetet», sa jag. »Jag har ju, som du vet, alltid varit lite avundsjuk på dina många praktiska förmågor. Att jag som styv korvmakare i ett visst avseende är olik flertalet och på så vis besitter något individuellt och kanske unikt, kan göra mig mer värdefull som människa, för att nu ta i en smula. Att jag skiter är inget enastående drag hos mig. Det gör alla.»

»Det är också därför man inte vill skita när andra tittar på», sa Janne. »Däremot skulle man nog inte ha något emot åskådare när man står och gör korv på ett proffsigt sätt. Den gången det begav sig och du stolt fick hoppa in i din pappas ställe och visa att du behärskade det hantverket, fanns jag inte där för att beundra din konstfärdighet. Enda sättet du kan ge offentlighet åt den situationen är att berätta om den för andra, som i mejlet till mig.»

»Ja, korvtillverkning är publikt som det mesta av allt annat vi gör», sa jag. »Det kan man göra ihop. Men bevara mig väl för att skita ihop! Det är inget för mig.»

»Detsamma säger Knausgård», sa Janne. »Skita är snart det enda riktigt privata som finns kvar. Det är väl bara marinkåren i USA som kräver att det sker kollektivt. Som ett led i utbildningen lär man sig skita tillsammans.»

»Det är inte bara soldater som tränas i konsten att döda som får lära sig att kollektiv är viktigare än individen», sa jag. »Under min universitetstid i Amerika bodde jag i ett fraternityhus där toastolarna stod på rad i ett stort tvättrum utan mellanväggar. Ett fraternity vilar på ett slags broderskapsidé, likt frimureriet. Också husets dass skulle tydligen bidra till känslan av enhetlighet. Om jag inte haft tillgång till vanliga toaletter i olika institutionsbyggnader där föreläsningarna ägde rum, hade jag dött av förstoppning.»

»Tvångstankar och rentav neuroser uppstår lätt kring skitandet», sa Janne. »Förutom att man behöver vara ensam och privat vill man gärna kunna låsa om sig. Många måste dessutom ha något att läsa

för att det ska funka. Det är inte ovanligt att störningar avbryter processen och saboterar ens möjligheter att styra förloppet med viljan. Göromålet kan då bli tidsödande och besvärligt. Knausgård ger oss en hel del personliga exempel på detta.

Man utövar gärna offentligt sådant som visar prov på ens individualitet», fortsatte Janne, »t.ex. din skicklighet i korvtillverkning du skryter om. Den har med det nödvändiga att göra, med överlevnad och hushållning, som jag sa. Aristoteles skulle kalla detta pseudoindividualism, om man nu ska uttrycka sig anakronistiskt. Enligt honom var hemmet, hushållningen och familjens angelägenheter inte den sfär där individen kunde göra skillnad. Det offentliga livet handlade i stället om annat än behovstillfredsställelse. Den dåtida politiken gällde statens övergripande frågor. Genom att engagera sig i dem kunde den grekiske medborgaren utveckla sin individualitet i gemenskap. Men idag har politikens huvudområde blivit allt det som har med ens egen välfärd att göra. Bara där och i sitt privatliv kan man numera finna sätt att särskilja sig från andra och utveckla sin identitet, t.ex. genom konsumtion och livsstil. Hursomhelst, inom nödvändighetens rike blir man också nödig, d.v.s. skitnödig. Och i just det avseendet berövad möjligheten att vara unik.»

»Man kan fortfarande skriva en dikt, måla en tavla, komponera en sång eller berätta ett minne om ett numera oanvändbart hantverkskunnande man då för länge sedan gladdes sig över. Allt sådant som gör en speciell, åtminstone i egna ögon», sa jag.

»Ja», sa Janne, »då rör vi oss i den individuella frihetens rike, det gemensamma rum där vi kan visa fram det som representerar det egna, inte är underordnat kroppens tvång men som kan ta sig många uttryck. Likt sädesuttömning och nysning tillhör skitandet ett gränsområde mellan det medvetna och det omedvetna. Kroppen förvarnar på olika sätt, man blir varse vad som behöver göras, viljan tar över och man vidtar lämpliga mått och steg. Vid annalkande sjukdom får vi också signaler via kroppen, men i det fallet som hot och undantagstillstånd som visserligen har med

livsuppehållandet att göra men inte som något positivt. När allt är som det ska blir däremot skitandet, som Knausgård påpekar, lustbetonat, kittlande, förlösande och skönt. Nåja, med sin ovanliga essä har han öppnat för givande samtal om ett fenomen som sällan skärskådas på det sättet. Och varför inte också utifrån erfarenheter inom charkuteribranschen?»

Så länge man kan benämna ett gemensamt agerande för att förverkliga något som man anser vara sant, så finns det oavsett om det är tillåtet eller förbjudet av lagen. I ett mera begränsat avseende utgjorde kooperationen för min del en verksamhetsform som jag såg som medel för att uppnå mål som jag satte stort värde på. För mig är formen förbrukad som den nu ter sig i flertalet länder där den förekommer. Jag kunde själv som verksam inom rörelsen tidigt se hur den urartade. Redan på 70-talet hade det gått så långt inom den svenska konsumentkooperationen att man i dess huvudorganisation hade planer på att övergå till de juridiska former

som gällde för övrigt näringsliv. Av en tillfällighet stoppades tilltagets urgröpningen av idéinnehållet fortgick och idag är det nästan omöjligt att skilja på vad som är Kooperation och annan ekonomisk verksamhet. Idag vill jag vara med om att åstadkomma detsamma som jag ville då jag trodde på Kooperationen som ett annorlunda medel i den praktiska ekonomiska verkligheten, men nu har jag inget namn för det jag eftersträvar och därför existerar det inte. Hur finner man ett objekt som inte har ett namn?

Hur ska jag kunna skildra detta: den dementa inifrån när jag själv finns utanför? Krävs två Kai? En som tror att hans döda föräldrar lever och ligger och sover i rummet bredvid och den andre som vet att de är döda sedan lång tid tillbaka. Han har ju varit med när den ena gav upp andan på sjukhuset och varit närvarande vid bådass begravningar. För den ene Kai är tryckeriet stängt och för den andre är det öppet men ändå stängt, om han ska hålla med Karen om hur det förhåller sig. All historia kapsejsar. Sanningen är så subjektiverad att den är som en dröm vilket innebär att sanning och verklighet och deras förhållande till varandra blir irrelevant. Nu är lika med då. Jag är här men också där. Både i Ystad och i Stockholm. Alla är fortfarande vid liv, trots att de är döda. Jag är

jag men också en annan. Identitet saknas. Men det är inte en splitt-rad personlighet som hos Grimsrud. Inte heller ett Inferno som hos Strindberg utan ett faktum – den dementas faktum. Därför att hon har subjektifierat sanning och verklighet. Det förflutna gör sig påmint och det framtida är ett hot. Och glömskan har egentligen blivit viktigare än minnet – det är bra att hon glömmet så fort så blir tillvaron inte så komplicerad! Omdömet har ju ingen giltighet utanför detta subjekt som bara finns i ett nu! Men i det litterära sammanhanget är romanen en essä och tvärtom, men där ställer en sådan motsättning till mindre besvär för de inblandade än i en situation med en demenssjuk och hennes anhöriga.